



# قصه‌پردازی

## خشت اول نمایش

شهرام کرمی



موجب حیرت فکر سامع گردد و آن تشخیص داده شده است به: قصص حیرت‌آمیز، فلسفی و آموزگاری. معمولاً به آثاری که در آن‌ها تأکید بر حوادث خارق‌العاده، بیشتر از تحول و تکوین آدم‌ها و شخصیت‌هاست قصه می‌گویند. قصه رشد و تکامل قهرمان در طول زمان است» (رادفر، ۱۳۶۶: ۲۲۰).

قصه‌گویی متداول‌ترین شکل هنر و ادبیات برای بچه‌هاست که در هنر درام و نمایش کاربرد زیادی دارد. حتی هنوز برای بسیاری تلقی از هنر نمایش همان قصه‌گفتن است؛ در صورتی که وجوه امروزی هنر نمایش برای بچه‌ها بسیار متحول و دگرگون شده است.

«حوادث، قصه را به وجود می‌آورند و

هنر و ادبیات کودک و نوجوان همواره با قصه و قصه‌گویی شناخته می‌شود. قصه و قصه‌پردازی در جهان سابقه بسیار طولانی دارد. قصه و داستان در بسیاری موارد به یک معنا به کار برده می‌شوند، ولی با هم تفاوت دارند. قصه مترادف خیلی از واژه‌ها شده است و معنای برخی اصطلاحات چون افسانه، حکایت و اسطوره را با قصه می‌شناسند. در صورتی که این کلمه‌ها و مفاهیم تفاوت آشکار زیادی با هم دارند. قصه میراث ماندگار بشری است. آغاز و شروع قصه‌های کهن به دل تاریخ برمی‌گردد. در فرهنگ کشورهای گوناگون، گاه یک قصه به شکل‌ها و روایت‌های متفاوت وجود دارد.

### قصه چیست؟

«قصه» با واژه‌هایی مترادف چون روایت، حکایت، سرگذشت، شرح، افسانه، خیال، وانمود، گزارش و موضوع شناخته می‌شود. قصه در لغت به معنای خبر و داستان و گزارش آمده است. تاریخ شکل‌گیری قصه بسیار پیش از داستان و رویداد بوده و این نوع از روایت همزاد دیرینه بشر بوده است. قدمت قصه به کهن‌سالی خلق زبان است که برای ایجاد ارتباط شکل گرفت. در آغاز قصه‌ها از اسطوره‌ها و افسانه الهام گرفته و بعدها با محور قراردادن شخصیت‌های واقعی و عام انسانی، شکل و نوع روایت قصه کامل شد. در کتاب «فرهنگ‌واره داستان و نمایش» با جمع‌آوری نظر و دیدگاه‌های متفاوت، قصه چنین تعریف شده است:

«قصه در لغت بیان واقعه را گویند و در اصطلاح متأخران عبارت است از بیان مختصر سرگذشت‌های شوخ و مضحک یا مطالبی که





## بچه‌ها رؤیایا و آرزوهای خود را با قصه تجسم می‌کنند

### نمایش کودک و نوجوان

تا پیش از قرن بیستم، بچه‌ها فقط مخاطب گروه‌ها و نمایش‌های بزرگسالان بوده‌اند و نمایشی که برای کودک و نوجوان تولید و اجرا شده باشد، وجود نداشته است. اجرای نمایش‌های محلی و سنتی در بسیاری از کشورها به شکل هنر بومی و آیینی و برای سرگرمی متداول بوده و بچه‌ها هم بیشتر وقت‌ها مخاطبان فرعی این آثار بوده‌اند. لیکن این روند یک جریان رسمی و منسجم برای تولید و اجرای نمایش بچه‌ها نبوده است.

قرن بیستم را می‌توان یک دوره بزرگ و نهضت فراگیر هنر نمایش در جهان و به‌خصوص نمایش کودک و نوجوان شناخت. وسعت نمایش در این قرن جهانی شد و در کنار بسیاری از وقایع سیاسی و اجتماعی و رویدادهای بزرگ چون جنگ جهانی و قیام و مبارزات انقلابی و تحول فکری و اجتماعی و رواج مراکز علمی و هنری و ظهور علوم متنوع و سبک و شیوه هنری، مکتب‌های نو هم ظهور یافتند.

### قصه‌پردازی در نمایش برای بچه‌ها

نمایش کودک و نوجوان شامل چند گروه سنی می‌شود: نوگام، خردسال، کودک و نوجوان.

این رده‌ها چهار گروهی هستند که در گونه نمایش کودک و نوجوان مخاطب خاص و ویژه شناخته می‌شوند. همه این گروه‌های سنی در هر شکل هنری قصه را تجربه کرده‌اند و نمایش‌هایی مبتنی بر

رکن اساسی و بنیادی آن را تشکیل می‌دهند؛ بی‌آنکه در گسترش و رشد قهرمان‌ها و آدم‌های قصه نقشی داشته باشند. به عبارت دیگر، شخصیت‌ها و قهرمان‌ها، در قصه کمتر دگرگونی می‌یابند و بیشتر دستخوش حوادث و ماجراهای گوناگون هستند. دگرگونی آن‌ها کلی و خصلتی است و روان‌شناختی فردی و جزئیات توجیهی در آن‌ها دخالت ندارد. قصه‌ها غالباً پابانی خوش دارند و در آن‌ها خوبی‌ها بر بدی‌ها پیروز می‌شوند. شکل قصه‌های عامیانه غالباً ساده و ابتدایی است و زبانی نقلی و توضیحی دارد. زبان اغلب آن‌ها نزدیک به گفتار و محاوره عامه مردم و پر از اصطلاح‌ها و لغت‌ها و ضرب‌المثل‌های عامیانه است و زبان معمول و رایج زمان در آن‌ها به کار گرفته شده است» (میر صادقی، ۱۳۶: ۲۹).

قصه‌های اخلاقی، تمثیلی، پریان، و پهلوانان و اسطوره‌ای از مهم‌ترین انواع قصه هستند. قصه فقط برای سرگرمی نیست. پند و اندرز اخلاقی و کشف راز و رمز حیات و زندگی و تجسم دنیای خیال و رؤیا خاصیت مهم قصه است که انسان همواره از شنیدن یا دیدن روایت‌هایی مبتنی بر آن لذت می‌برد. جالب است که با وجود تحول روایت و داستان، به‌خصوص ادبیات و هنر معاصر که «رویداد»<sup>۱</sup> جایگزین بسیاری از شیوه‌های داستان‌پردازی شده است، قصه همچنان برای مخاطب جذاب است و شیوه‌ای همیشگی و ذاتی برای ارتباط شناخته می‌شود.

قصه برخلاف داستان بیشتر جنبه غیرواقعی و خیالی دارد و مثل داستان واقعی و محسوس نیست. جهان قصه رؤیایی و آرمانی است، ولی در داستان آنچه باید اتفاق بیفتد، روایت می‌شود.





## قصه و قصه‌پردازی در نمایش کودک و نوجوان چند مزیت دارد:

**اول:** بچه‌ها آنچه را درباره گذشته برای آن‌ها تجسم می‌شود، به معنای یک اتفاق و روایت بسیار راحت و بهتر درک و باور می‌کنند. در این شکل، نتیجه برای مخاطب یک موضوع قابل فهم و باور و جست‌وجو خواهد بود.

**دوم:** از عناصر مهم نمایش کودک و نوجوان، تفننی (فانتزی) و خیالی و روایت‌های مبتنی بر قصه و قصه‌پردازی است. بچه‌ها رؤیاها و آرزوهای خود را با قصه تجسم می‌کنند. **سوم:** بچه‌ها عاشق سرگرمی و هیجان و بازی هستند و جهان قصه این امکان را فراهم می‌کند. وقتی جهان قصه برای بچه‌ها شکل می‌گیرد، آن‌ها دنیای خود را با قصه‌ها همراه می‌کنند و با جست‌وجو و هیجان و ترس و شادی قصه‌ها همراه می‌شوند.

**چهارم:** بچه‌ها با شنیدن قصه با دیدن نمایش‌هایی مبتنی بر آن، علاوه بر آشنایی با آداب و سنت و مهارت کلامی و شنیداری، برای رویارویی با واقعیت‌ها و موقعیت‌های دشوار زندگی آماده می‌شوند. قدرت تحلیل و تصمیم‌ریا یاد می‌گیرند و ارزش‌های جامعه به آن‌ها انتقال پیدا می‌کند.

**پنجم:** قصه و قصه‌پردازی نوعی آموزش غیرمستقیم زندگی است.

آشنایی با قصه و قصه‌پردازی برای هر یک از عوامل نمایش کودک و نوجوان یک ضرورت است. با اینکه نمایش‌های امروزی و نمایش کودک و نوجوان تنوع زیادی دارد، اما قصه و روایت است که همچنان جهان صحنه را پر از خیال و رؤیا می‌کند.

### پی‌نوشت‌ها

۱. Event. بعد از اسطوره و قصه و داستان، رویداد یک موضوع مهم در ادبیات معاصر است که به شکل و ساختاری به‌عنوان روایت ساده یا حتی ضد قصه به کار می‌رود که جای بحث زیاد دارد.

### 2. Plot

### منابع

۱. کیبل، جورجینا (۱۴۰۰). قصه‌گوی ذاتی. ترجمه رضوان خرمیان. انتشارات مدرسه. تهران.
۲. رادفر، ابوالقاسم (۱۳۶۶). فرهنگ‌واره داستان و نمایش. انتشارات اطلاعات. تهران.
۳. میر صادقی، جمال (۱۳۶۷). عناصر داستان. انتشارات شفا. تهران.
۴. قرآن کریم. ترجمه محمد مهدی فولادوند.
۵. میر صادقی، جمال (۱۳۷۳). ادبیات داستانی. انتشارات ماهور. تهران.
۶. وود، دیوید (۱۳۸۶). نمایش برای بچه‌ها. ترجمه سید حسین فدایی حسین. رکسانا شاهجانی. انتشارات نمایش. تهران.
۷. گاتشال، جانان (۱۴۰۰). حیوان قصه‌گو. ترجمه عباس مخبر. انتشارات مرکز. تهران.
۸. گریگ، نوتل (۱۳۹۰). نوجوانان و نمایش جدید. ترجمه حسین فدایی حسین. انتشارات نمایش. تهران.

این نوع ادبیات در روایت‌های نمایشی آن‌ها مرسوم است. در رده نوگام و کودکان شیرخوار، که نمایش خاص خود را تجربه می‌کنند، تجسم شخصیت و محیط و آنچه بچه‌ها درک می‌کنند و باید بشناسند، محور نمایش‌های این گروه است. زبان نمایشی برای این گروه به شکل کامل بر روایت قصه مبتنی است و شیرخواران اولین شکل توصیف و ماجرا یا همان قصه‌گویی را تجربه می‌کنند. این تجربه برای آن‌ها جهان روایت را مجسم و عملی می‌کند. در رده خردسال و کودک، بچه‌ها با قصه آشنا می‌شوند و از دیدن و شنیدن آن لذت می‌برند.

در شکل و شیوه‌های هنری، این گروه و رده سنی و قصه‌های نمایشی بسیار کاربرد دارند. در گروه نوجوان، قصه و شکل‌های جادویی آن روایتی برای درک شگفتی‌های جهان و راهی برای کشف رمز و راز حیات می‌شود.

«قصه برای انسان مثل آب است برای ماهی که همه اطراف او را گرفته و تقریباً حس نمی‌شود. در حالی که جسم شما همیشه در نقطه معینی در مکان و زمان ثابت است، ذهن شما همواره آزاد است که در قلمروهای خیالی بچرخد و می‌چرخد» (گاتشال، ۱۴۰۰: ۳).

پیرنگ<sup>۲</sup> چارچوب منطقی هر اثر ادبی و هنری است و در نمایشنامه بر قصه یا داستان

و رویداد (شکل نو از روایت) مبتنی است. نمایشنامه‌های کودک و نوجوان در همه رده‌ها از قصه بهره زیادی می‌برند. به زبان ساده، قصه و قصه‌پردازی در ادبیات نمایشی و نمایش، شکل و ساختار و روش مقبول و تجربه‌شده‌ای برای بچه‌ها به حساب می‌آید.

«نقش قصه در زندگی انسان فراتر از نقشی است که رمان‌ها یا فیلم‌های مرسوم بازی می‌کنند. قصه و انواع فعالیت‌های قصه‌وار بر زندگی انسان سیطره دارند» (همان، ص ۱۴).

بهره‌گیری از قصه در نمایشنامه‌های کودک و نوجوان به شکل بنیادی به دو روش اتفاق می‌افتد:

**اول:** استفاده از قصه‌های شناخته‌شده با پیرنگ و شیوه روایت سنتی؛

**دوم:** بهره‌گیری از ساختار قصه در خلق و پرداخت آثار جدید.



**بچه‌ها با شنیدن قصه یا دیدن نمایش‌هایی مبتنی بر آن، علاوه بر آشنایی با آداب و سنت و مهارت‌های کلامی و شنیداری، برای رویارویی با واقعیت‌ها و موقعیت‌های دشوار زندگی آماده می‌شوند**